

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Krikor Zohrab'ın ilk kez 1911'de İstanbul'da Ermenice olarak yayımlanan *Gyankı inçbes vor e* (Hayat Olduğu Gibi) başlıklı eserinin çevirisidir. Döneminin önde gelen edebiyatçı, hukukçu ve siyasetçilerinden olan Zohrab'ın on bir öyküsünden oluşan kitap, kadın-erkek ilişkilerini, kent ve taşra hayatı arasındaki uzlaşmazlığı, değişip dönüşen Osmanlı Ermeni toplum yaşantısını merceğine alırken, dönemin Ermenice edebiyatına da önemli bir örnek teşkil ediyor.

Kitabın Diran Kelekyan tarafından yapılan Osmanlıca çevirisi 1913'te basılmış, 2000'de Ayraç Yayınları, bu çeviriyi Kudret Emiroğlu'nun çeviriyazısıyla yeniden yayımlamıştı. Tarafımızca 1911 tarihli Ermenice baskısından çevrilen bu öyküler, günümüz Türkçesiyle bağımsız kitap olarak ilk kez yayımlanıyor.

“Boyun Borcu”, “*Ayinga*”, “Kilisenin Avlusu”, “*Poturlu*”, ve “Dönüş” öyküleri 2001 yılında Aras'tan, Hermon Araks'ın çevirisiyle çıkan *Krikor Zohrab - Öyküler* adlı öykü derlemesinden alındı. Diğer öyküleri ise Tomas Terziyan Türkçeleştirdi. Çevirmenin veya yayıncının notları metinde (*) işareti ile verildi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

HAYAT
OLDUĞU GİBİ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UÇU 192

Hayat Olduğu Gibi
Krikor Zohrab
Gyankı inçbes vor e

Çeviri
Tomas Terziyan
Hermon Araks

Yayına Hazırlayan
Artun Gebenlioğlu

Kapak Tasarımı
Aret Gıdır

Kapak Fotoğrafı
1910'lu yıllara ait bir kartpostal [Gezgin Kitapçı Arşivi]

© Aras Yayıncılık, 2017
ISBN 9786052100011

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

Ekim 2017, İstanbul

HAYAT OLDUĞU GIBİ

KRİKOR ZOHRAB

ERMENİCEDEN ÇEVİRENLER
TOMAS TERZİYAN
HERMON ARAKS

KRIKOR ZOHRAB
(1861 - 1915)

Krikor Zohrab, Hayatı ve Eseri

(Arşag Alboyacıyan'ın kaleminden özetle)

ÖĞRENCİLİK DÖNEMİ

Krikor Zohrab 14 (26) Haziran 1861'de, Sultan Aziz'in tahta çıktığı gün, Beşiktaş'ta doğdu. Surp Krikor Lusavoriç [Aydınlatıcı Aziz Krikor] yortusunun da o güne denk gelmesi, adının kaynağı oldu. Babası Sarraf Haçik Eğinli [Kemaliye], annesi Eftik Hanım Malatyalıdır.

İlköğrenimini Beşiktaş'taki Makruhyan okulunda, eski usul hocaların ve falakanın hüküm sürdüğü bir dönemde aldı.

Babasının ölümünden sonra ailece Ortaköy'e taşındılar. Krikor, kardeşi Mihran'la birlikte, eğitimini bu semtte, önce Tarkmançats Okulu, sonra da Lusavoriçyan Ermeni-Katolik Okulu'nda sürdürdü.

O yıllar, 1868'de açılmış olan Galatasaray Lisesi'nde de yeniliklerin yaşandığı yıllardır. 1873'de Roma hukuku ve kadastro eğitiminin yanı sıra Maarif Nezareti "Mecelle"yi de programa dahil etmiş, 1875'te ise uzmanlar yetiştirmek üzere, biri Hukuk, biri de Mühendislik eğitimi verecek iki de Enstitü kurulmasına izin vermişti. Bu okullara ancak ortaöğretim mezunları girebilecekti.

Zohrab ilk gençlik yıllarında.

Zohrab 1876'da Galatasaray Okulu bünyesindeki Institut de Génie Civil'e kaydoldu, 1879'da birincilikle Ingénieur des Ponts et Chaussées [köprü ve yol mühendisliği] diploması aldı. Devlet kurumları dışında iş bulma imkânı olmadığından birkaç ay maaşsız olarak Nafia Nezareti'nde çalıştı. Daha sonra üvey babasının hukuk bürosuna devam etti

ve Galatasaray'ın hukuk bölümüne kaydoldu (1880).

1881'de Adliye Nezareti gözetiminde İstanbul'da Hukuk Mektebi açılarak Galatasaray'a bağlı Fransızca hukuk eğitimi veren Ecole de Droit kapatıldı. Zohrab, arkadaşlarıyla birlikte, hocaların da desteğiyle bu uygulamadan vazgeçilmesi için çaba gösterdi; hatta bir yıl sürdürebildikleri bir ayrı okul teşebbüsünden sonra, İstanbul yakasındaki Hukuk Mektebi'ne geçmek zorunda kaldı.

Henüz öğrenciyken, ümitsizliğe kapıldığı bir kızgınlık anında girdiği bunalımla, taşra Ermenilerine yardımcı olmak düşüncesiyle İstanbul'dan uzaklaşmayı kararlaştırdı ve mühendislik diplomasını kullanarak, referanslarının da yardımıyla Erzurum vilayetine ikinci mühendis olarak atandı (1882). Oğlunun genç yaşta uzaklara gitmesine gönlü razı olmayan annesi,

onu bu kararından, intihar etme tehdidinde bulunarak vazgeçirebildi.

Zohrab üç yıllık eğitimini bitirdiğinde, hukuk eğitiminin dört yıla yükseltilmesi üzerine, diğer üçüncü sınıf öğrencileriyle birlikte diploma almadan okulu terk etti (1883). Ancak aynı yıl, diplomasız avukatlık yapılmasını yasaklayan kanuna getirilen ek bir yönetmelikle, İstanbul ve vilayet merkezlerinde toplanan bir kurul önünde sınav verenlere mesleklerine icra etme hakkı tanınması üzerine, Zohrab Edirne'ye gitti ve oradan diplomasını aldı.

ROMAN VE ÖYKÜ YAZARLIĞI

1884'ten itibaren Osmanlı Ermeni edebiyatı, günlük *Arevelk* [Doğu] ile, aynı yayın kurulunca yayımlanan haftalık *Masis* gazetelerinde gelişti. Dönemin önde gelen edebiyatçıları, gazete yazarları orada toplanmıştı.

1884-1890 yılları arasında, değerli bütün eserler ya *Arevelk*'in üçüncü sayfasında ya da *Masis*'te yayımlandı. Bu sayfaların editörlüğünü Arpiar Arpiaryan yapmaktaydı. Dönemin en iyi yazarları oralarda yetişti. Bunlardan biri de Zohrab'dır.

Genç Zohrab *Anhedatsadz serunt mı* [Yok Olan Bir Kuşak] adlı romanını Arpiar'ın teşvikiyle tefrika etmeye başlamıştı. Zohrab o kuşakları ve kendi konumlanışını 1910'da şöyle açıklamıştır:

İstanbul'da son yetmiş yıllık tarihimizi inceleyecek olursak üç büyük çatışma görürüz. Birincisi, esnafların amiralara o ünlü başkaldırısıdır –halkın haklar uğruna mücadelesi. İkincisi, Odyanların, Rusinyanların, Fransa'da eğitim almış aydınların, 1848 gençliğinin belirmesidir –fikir ve dil mücadelesi. Üçüncüsü, dernek ve birlikleri oluşturan gençlerin çıkışıdır –düşünsel ve siyasi mücadele.

Ben, saçları aklaşmış biri olarak, başkaldıran bu kuşakların üçüncüsüne mensubum. Başkaldırı diyorum, çünkü her özgürlük hareketi bir başkaldırıdır.

Zohrab ileriki satırlarda bu kuşağın önde gelenlerinden olmadığını edebi bir söylemle de itiraf eder.

Roman, Zohrab için yaşamının en büyük gurur kaynağıydı ve hiçbir şeyde göstermediği sürekliliği, bu alanda gösterdi.

1880'li yıllara dek Osmanlı Ermenilerinin yetenekli yazarları vardı; ancak bunlar yeni bir hareket oluşturmamışlardı ve birbirlerinden kopuk, iletişimsiz bir haldeydiler. Yeni kuşak kitlesel bir güçle Ermeni toplumunun yaşamına kendi damgasını vuruyordu.

Arpiar, Zohrab ve arkadaşları ilk olarak yeni Ermenice üzerinde etkili oldu. Onlar temiz bir kullanımla dili geliştirdiler.

İkinci yenilik, demokrasi ve halk sevgisiyle dolup taşan bu yeni kuşağın ruhunun, gazete sütunlarına ve genelde Ermeni edebiyatına yansımasydı.

Akımın üçüncü yeniliği ise realizmdi. *Arevelk* ekolünün yazarları, çağdaş Fransız yazarlarının, Zola'nın, Maupassant'ın vb. etkisi altında realizmi ilk kez Osmanlı Ermeni edebiyatına getirdiler. Zohrab bu edebi

hareketi başlatmakla kalmadı, en verimli işçilerinden biri oldu. Edebiyatın her türünü denedi: eleştiri, makale, öykü, düzyazı, şiir... Devrimci tabiatı ve coşkulu ruhuyla Ermeni toplumunun sorunlarını çözmek için verilen mücadeleye odaklanarak zaafı göz önüne sermeye, Ermeni toplum ve millet yaşamındaki yozlaşmışlıkları, çürümüşlükleri sergilemeye başladı.

1890'lı yıllarda hüküm süren siyasi koşullarda Ermeni fikir adamı ilk zarar görenlerden oldu. *Arevelk* etrafında toplanan yazarlar dağıldı, bir kısmı Avrupa'ya geçti. Zohrab bu dönemde doğru bildiği yoldan şaşmadı ve kendini daha da geliştirdi. Eski çerçevesinden ve onun etkilerinden tam kurtulmasa da, cemaat sınırlarını aşarak, evrensel fikirler benimsedi, daha olgun, verimli, hayat dolu güzel sayfalar yazdı. Ele aldığı sorunlar tüm insanlığa ait olsa da yer olarak çoğu kez İstanbul seçilmiştir, kahramanlarsa genelde Ermeni toplumunun mensuplarıdır.

Zohrab ve çağdaşları için dönemin gözde akımı olan realizmden kaçış yolu yoktu, nitekim sonunda bunu benimsediler. Öncü ve örnek olan Fransız edebiyatı, en çok okunan yazarlar da realistlerdi. Zohrab ve arkadaşlarının neredeyse tümü edebiyat dışında bir meslek sahibiydiler. Edebiyat, Zohrab için, işinden yorulduğu, sıkıldığı anlarda bir dinleme aracı, yaşam kaynağıydı. Bazıları iç huzuru nasıl hayırseverlik yapmakta buluyorsa, Zohrab da edebiyatta buluyordu.

Net ve düzgün muhakeme gücüyle tahlil eden bir beyne sahipti. Duygusal, psikolojik analizler kendisi-

ne göre değildi. Dolayısıyla o bir romantik olamazdı. Görünen dış dünya ona yetiyordu.

Aktardığı olayların büyük çoğunluğu İstanbul ve onun yakın çevresinde vuku bulur ve yerellikten beslenir. İstanbul'u tüm yönleriyle tasvir eder. Zohrab tüm çekiciliği ve de hatalarıyla gerçek bir İstanbul Ermenisidir. Öykülerinde kendisine sıklıkla yer verir. Seçtiği tipler genellikle burjuva ve orta sınıfa aittir.

Kadınlardan sonra ilgisini en çok sonradan görme zenginler çeker. Onların kendini beğenmişlikleri, küstahlıkları, ikiyüzlülükleri ve Avrupai görünme çabalarını alaya alır. Vahan Tekeyan'ın belirttiği gibi Zohrab, yazar olmadan önce avukat, ondan önce ise mühendistir. Mühendis Zohrab, yazar Zohrab'da bir iz bırakmıştır. Pek tabii ki edebiyatını özelleştiren ölçülülük ve netlikte mühendis olmasının payı vardır; avukat kimliğinin de bunda etkili olduğunu belirtmek gerek. Öyküleri çoğu kez halkı önyargılarından ve alışlagelmiş inançlarından kurtarmak için yazılmış birer savunmayı andırır.

GAZETECİLİĞİ

Genellikle edebiyatçılarımızın gazeteci kimliği de vardır ve onlar toplumumuzun ihtiyaçları, istekleri ve günlük sorunlarımız hakkında görüş belirtirler. Bu olgu, kolaylıkla anlaşılabilmesi üzere, edebiyatın gazetedeki gelişmesinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle edebiyatçılık ve gazete yazarlığı iç içe geçmiştir. Çoğu kez

Zohrab edebi çalışmalarına başladığı dönemden itibaren yazdıkları ilgiyle okunan bir yazar olmuştur.

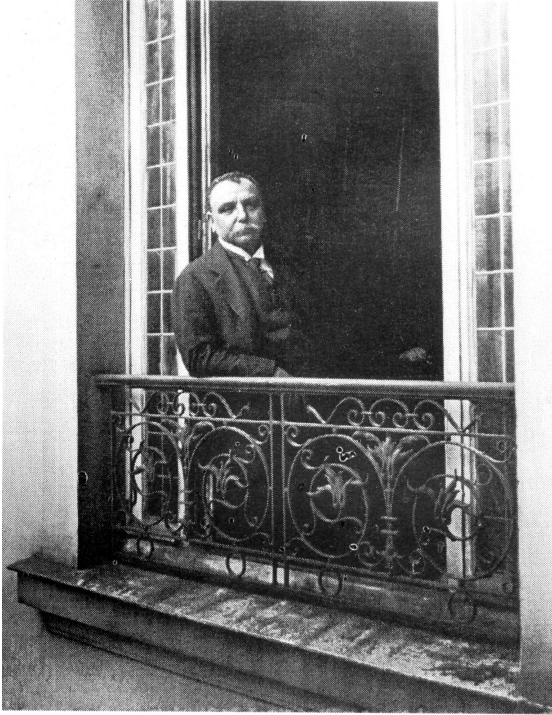
aynı yazar bir eliyle romanı yazarken diğeriyle de günlük bir konuyla ilgili bir makale yazmış veya sosyal bir sorunu eşelerken bir yandan da haber yazmak zorunda kalmıştır.

Zohrab Ermeni gazeteciliğine yeni bir soluk getirmiş, kimsenin denemediği türde yazılar yazmıştır. *Dzanot temker* [Tanıdık Simalar] dizisini başlatmış, bu dizide dönemin edebi ve önde gelen simalarını özgün

bir biçimde, hoş eleştiriler ve iğnelemelerle gözler önüne sermiştir. *Masis*'te başlayan bu dizi, öykülerinden sonra en çok ilgi gören yazılardır.

Ayrıca günlük konularla ilgili makaleleri, biyografileri, tartışma yazıları, tiyatro oyunları, anıları, eleştirileri, edebi tahlilleri, gezi notları vardır ve birçoğu, içerdikleri özgün fikirler, farklı gözleme ve muhakemelerle toplumun genelinde ilgi uyandırmıştır.

1910-1912'de yazdığı *Eçer uğevori mi orakren* [Bir

Zohrab bugün daha çok Gümüşsuyu adıyla anılan Ayazpaşa'daki evinin penceresinde.

Yolcunun Güncesinden Sayfalar], gazete yazılarının en kursesuzları arasındadır muhtemelen.

Başkaları bize Avrupa'yı hiç görmeden anlatırken, Zohrab gördüklerini anlatır. Bu sayfalar sırf bakan değil, görmeyi de bilen birinin gözlemlerine yer verir. Belçika'yı resmedişinde olduğu gibi:

Çelişkiler ülkesi... Küçük ve büyük, lüks ve kirli, zarif ve kaba. Bilim, ama aynı zamanda edebiyat. Sanat, ama özellikle de endüstri sanatı. Eskiyle yeninin iç içeliği. İki uyumsuz ırkın, Valonların ve Flamanların müthiş bir kucaklaşması. Ve de eğer bu tabir sizi ürkütmüyorsa, 'özgür aşk ve birliktelik', kutsanmış dualarla kıyılan evlilikteki kadar kavga dolu. Birkaç gündür bulunduğum Brüksel'den gözlemlendiğinde, işte Belçika!

Birçok yazısında eğitim ve okulun önemine değinen Zohrab, kilisenin de Ermeni toplumundaki rolüne işaret eder. Onun dileği, "alçakgönüllü ve babacan" olarak nitelediği Ermeni din adamlarının Avrupai bir üniversite eğitim almasıdır.

O halde bizim din adamlarımızı da Avrupa üniversitelerinde eğitim ve onlara, özellikle seküler yaşam koşullarında bir üniversite eğitim sağlayalım. Din adamı, incelemeler seven bir ilahiyatçı olmadan önce, eğitimli ve aydın bir kafaya sahip olmalıdır.

Okuldan ve kiliseden sonra, halkın kimliğine en çok etki edecek kurum Zohrab'a göre tiyatrodur:

Tiyatro vazgeçilmez bir türdür. Bir tiyatro eseri sıradan bir makaleden daha çok yankı uyandırır. Tiyatronun insanı yükseltici etkisine hiçbir sanat ulaşamaz. O, hayatın

kendisidir. Yaşanan, gerçek hayat. Yazılmış, söylenmiş ya da tasvir edilmiş olan değil.

Öyle ki Zohrab, 1890'ların başında varlığını sürdüren ve düşüşe geçmiş olan Ermeni tiyatrosunun yeniden canlandırılması için gençleri ve yöneticileri göreve çağırdığı bir yazısını şu sözlerle bitirir: "Okul, evet; ama tiyatro da!" Zohrab'ın kafasında bir tiyatro projesi vardı. 1913'te şöyle der: "Konusu kafamda hazır olan bir tiyatro yazarak edebi yaşamımı sonlandırmayı düşünüyorum."

Gazete yazarlığı süresince Zohrab sadece bir yazısında refah düzeyinin artması gerektiğini dile getirmiş, bir keresinde de –kendi tanıklığınca 1908 Meşrutiyeti'nden sonra– Ermenilerin ekonomik olarak tekrar güçlenmesi için çaba sarf etmiştir. Bu amaçla şöyle yazar: "Yok olmuş Ermeni köylüsünün, zanaatkârının, tüccarının yeniden yücelmesi şu anda yapılması en zorunlu iştir." Zohrab tepeden yapılan düzenlemelere uyum sağlayan, rüzgâra göre yön belirleyen bir gazeteci değildi. Doğruluğuna inandığı fikirlerini, fazla incesine bakmadan, sonucunu düşünmeden sert bir dille savunurdu.

Toplumun kanaatlerine baş eğmezdi. Bir Ermeni gazeteci olarak, çeşitli konular inceler ve onları halkın kolay anlayacağı bir dille tasvir ederek gözler önüne sererdi. Çoğu kez yılgınlığa, bıkkınlığa kapılıp, bir daha yazmamayı düşünür, ama tekrar yazardı. Tıpkı dumanını görünce yeniden sigaraya başlayan tiryaki gibi. Zohrab fikir ve kanaatlerinin toplumda yayılıp